

MINISTERSTWO EDUKACJI NARODOWEJ

**PROGRAM
NAUCZANIA**

języka łemkowskiego

Ministerstwo Edukacji Narodowej

PROGRAM NAUCZANIA

języka łemkowskiego (rusińskiego)

dla szkoły podstawowej

i gimnazjum

ПРОГРАМ ВЧЫНЯ

лемківського (русинського) языка

для основної школи

і гімназії

ISBN 83-909730-1-4

Program autorski opracowany przez zespół:
Mirosława Chomiak - przewodnicząca,
Halina Granatowska, Piotr Trochanowski, Helena Duć-
Fajfer, Maria Wanca-Szawluk, Andrzej Kwoka.
Dopuszczony do użytku szkolnego przez
Ministerstwo Edukacji Narodowej decyzją
DKW-4014-133/99 z dnia 31.03.1999r.
do realizacji w szkołach podstawowych i gimnazjach
z nauczaniem języka łemkowskiego (rusińskiego)
od roku szkolnego 1999/2000.

Recenzenci:
prof. dr hab. Janusz Henzel,
mgr Jarosław Worhacz

Wydawca:
ZG Stowarzyszenia Łemków
na zlecenie Ministerstwa Edukacji Narodowej,
pismo BA/WZP-155/99.

© Projekt okładki Michał Sandowicz
Redakcja techniczna,
skład i łamanie: Władysław Graban
Druk ALMAR

Wydanie I, Warszawa-Legnica' 1999

Spis treści

Informacje o autorach programu.....	5
Historia nauczania języka łemkowskiego.....	6
Charakterystyka programu.....	6
I etap edukacyjny - nauczanie początkowe kl. I-III (cele, zadania, treści, osiągnięcia).....	8
II etap edukacyjny - kl. IV-VI (cele, zadania, treści, osiągnięcia, lektura).....	18
III etap edukacyjny - gimnazjum (cele, zadania, treści, osiągnięcia, lektura)	28
Uwagi do realizacji programu.....	53

Informacje o autorach programu

Mgr Mirosława Chomiak - przewodnicząca zespołu, nauczycielka języka łemkowskiego od 1991 r., współautorka "Gramatyki języka łemkowskiego", autorka podręczników sondażowych do nauki języka łemkowskiego, członek zespołu, który opracował "Podstawy programowe języków mniejszości narodowych i grup etnicznych". /Magister filologii rosyjskiej - WSP w Opolu. Od 1991 r. przewodnicząca Komisji Szkolnej przy Zarządzie Głównym Stowarzyszenia Łemków w Legnicy, przewodnicząca Komisji Szkolnej przy Stowarzyszeniu "Ruska Bursa" w Gorlicach od 1991 r./

Dr Halina Granatowska, glottodydaktyk, Uniwersytet w Opolu, autorka programu i serii podręczników do nauki języka rosyjskiego.

Piotr Trochanowski, nauczyciel języka łemkowskiego od 1992r., czolowy współczesny poeta łemkowski, redaktor dwumiesięcznika łemkowskiego "Бєцїя", redaktor Antologii poezji dla dzieci i młodzieży. Autor kilku tomików poezji, esejów, sztuk scenicznych, pieśni, elementarza łemkowskiego (maszynopis), przekładów z języków słowiańskich na łemkowski.

Dr Helena Duć-Fajfer, nauczyciel akademicki UJ, literaturoznawca, specjalność - literatura łemkowska i folklorystyka. Absolwentka trzech fakultetów UJ /filologia rosyjska, psychologia, historia sztuki/ wszystkie fakultety zakończone pracami magisterskimi z zakresu łemkoznawstwa.

Maria Wanca-Szawluk, nauczycielka języka łemkowskiego od 1992 r., współautorka "Szkolnego słownika tematycznego".

Mgr Andrzej Kwoka, nauczyciel języka łemkowskiego od 1992 r., współautor "Szkolnego słownika tematycznego".

Nauczanie języka ojczystego mniejszości narodowych i grup etnicznych odgrywa doniosłą rolę we wszechstronnym rozwoju osobowości ucznia, szczególnie w kształtowaniu i rozwijaniu sfery uczuciowej. Przeżycia emocjonalne kształtują pozytywną motywację do nauki. Literatura piękna wpływa na rozwój uczuć estetycznych, które ułatwiają prawidłowe funkcjonowanie ludzkiej osobowości w grupach społecznych, powodują większą wrażliwość moralną, społeczną i intelektualną.

HISTORIA NAUCZANIA JĘZYKA ŁEMKOWSKIEGO

Język łemkowski był przedmiotem nauczania w szkołach polskich i łemkowskich do wybuchu II wojny światowej. W czasie wojny i w okresie PRL był językiem zabronionym. Od 1939 r. uczniowie łemkowscy mogli uczyć się języka ukraińskiego w ukraińskich szkołach podstawowych i średnich, a w PRL w szkołach polskich i ukraińskich. W kwietniu 1989 r. zarejestrowano w Legnicy pierwszą organizację łemkowską - Stowarzyszenie Łemków, która udostępniła przedwojenne podręczniki do nauki języka łemkowskiego i rozpoczęło się nieoficjalne nauczanie tego języka. Staraniem Stowarzyszenia Łemków i rodziców oraz dzięki dobrej woli władz oświatowych RP w 1991 r. rozpoczęto oficjalną naukę języka łemkowskiego w szkołach polskich, w których udało się zebrać odpowiednią ilość dzieci łemkowskich, co nie jest sprawą prostą ze względu na bardzo duże, a nie zawinione rozproszenie Łemków po 1947 roku.

CHARAKTERYSTYKA PROGRAMU

Język łemkowski jako przedmiot nauczania ma doniosłe znaczenie w podtrzymywaniu poczucia tożsamości językowej i kulturowej uczniów narodowości łemkowskiej.

Zaprezentowany dokument przedstawia program kursu języka łemkowskiego dla uczniów narodowości łemkowskiej w polskich szkołach podstawowych i gimnazjach.

W programie akcentuje się podejście komunikacyjne - czyli praktyczną znajomość języka i zdobycie kompetencji językowo-komunikacyjnej w zakresie czterech podstawowych sprawności: rozumienia, mówienia, czytania i pisania.

Nauczanie języka łemkowskiego (wg tego programu) składa się z 3 etapów:

- 1) początkowy / elementarny - kl. I - III
- 2) podstawowy - kl. IV - VI
- 3) kontynuacyjny, średnio zaawansowany - gimnazjum

Na wszystkich etapach akcentuje się korelacje języka łemkowskiego z innymi przedmiotami, jednak najistotniejsze powiązania tematyczne mają programy przedmiotów humanistycznych, zwłaszcza języka polskiego - gramatyka, literatura i kultura. Na lekcjach należy odwoływać się do wiedzy uczniów, nabytej na lekcjach historii, języków obcych, wychowania muzycznego, plastycznego i innych. Materiał z geografii i biologii jest przydatny przy omawianiu tradycji świątecznych, łemkowskiej poezji obrzędowej, roku obrzędowego u Łemków (np. sobótki, dożynki), stroju ludowego celem porównywania i rozpoznawania w kulturze ludowej korzeni tożsamości kulturowej Słowiańszczyzny, a nawet całej Europy.

Przewiduje się następującą ilość godzin języka łemkowskiego:

etap początkowy, kl. I-III	3 godziny tygodniowo
etap podstawowy, kl. IV-VI	3 godziny tygodniowo
etap kontynuacyjny, średnio zaawansowany, gimnazjum	3 godziny tygodniowo

I ETAP EDUKACYJNY NAUCZANIE POCZĄTKOWE

Cele edukacyjne

Celem kształcenia i wychowania na etapie nauczania początkowego jest wspomaganie wszechstronnego i harmonijnego rozwoju ucznia, a w szczególności:

1. Rozbudzanie potrzeby uczenia się języka łemkowskiego i poznawanie kultury łemkowskiej.
2. Kształtowanie poczucia przynależności do społeczności swej szkoły, środowiska lokalnego, regionu i kraju.
3. Nabywanie i rozwijanie umiejętności czytania, pisania i estetycznego wypowiedzania się w języku łemkowskim.
4. Rozumienie tekstu słuchanego i czytanego.
5. Umiejętność działania językowego w różnych sytuacjach szkolnych i pozaszkolnych.

Zadania szkoły

1. Kształtowanie motywacji uczenia się języka łemkowskiego.
2. Uświadamianie uczniom, że wspólnoty takie jak: rodzina, środowisko lokalne i ojczyzna stanowią wielką wartość w życiu każdego człowieka, i że każdy ma wobec tych wspólnot obowiązki.
3. Rozpoznawanie poziomu sprawności warunkującego opanowanie przez uczniów podstawowych umiejętności mówienia, czytania i pisania; odpowiednio do tego prowadzenia ćwiczeń usprawniających.

Treści

A. Tematyka

1. Ja i moja najbliższa rodzina. Członkowie rodziny, ich zajęcia. Poszanowanie rodziców, dziadków, krewnych i starszych. /Utwory literatury dziecięcej do danego tematu: Metody Trochanowskij - Родичы, Мама, Няньо, Малий Юрко, Teodor Dokla - Лемківске дівчатко, Melania Rymar - Я уж хлоп, Баба і дідо, Mychał Kowacz - Сонечко і дівча, Рукы, Klawdia Ałeksowycz - Дві сестричкы, Wołodysław Hraban - Памяташ /.
2. Mój dom, moje mieszkanie, mój pokój (lub mój stolik, moja szafka), nazwy prostych mebli i urządzeń technicznych. Moje ulubione zabawy i zabawki. Moje obowiązki.
3. Moja miejscowość, najbliższa okolica. Stolica Polski. Ojczyzna, jej symbole i święta narodowe. Gniazda rodowe moich dziadków.

Teksty do tematu 2 i 3

/Teodor Dokla - Найкрашша в світі, Mychał Kowacz - Мій дім, Jewa Wansacz - Медведику не буд смутний, Акун Олєjar - Лялькы, Myron Kołoszniaj - Чачка мойого няня, Melania Rymar - Рахуванка, Myron Budyńskij - Душок, Metody Trochanowskij - Діти роблят порядкы, Деревяна хыжа, Фабрыкы, Купец, Склеп, Мама ідут до міста, Колей, Дзвоны, Ганок, Мала Марися /.

4. Nasza szkoła: klasa i jej wyposażenie, przybory szkolne, poszanowanie sprzętów i pomocy naukowych.

/Ałeksander Duchnowycz - Мамко, куп мі книжку, Petro Murianka - Лекция лемківського /.

5. Uczeń w szkole: prawa i obowiązki ucznia w szkole, czynności na lekcjach, szacunek dla nauczycieli, pracowników szkoły, współzycie z kolegami.

/Aleksander Pawłowycz - Уч ся, мое дітя (фрагмент) Iwan Hołowczak - Усьміх, Jakow Dudra - Так было давно/.

6. Pory dnia, nazwy dni tygodnia, nazwy miesięcy, określanie godzin, data.

/Melania Rumar - Тыжден, Братя, Сон сонечка, Metody Trochanowskij - Червец/.

7. Pory roku, zmiany w przyrodzie, zjawiska atmosferyczne.

/Serafyna Makaj - Яр, яр, яр, Janko Szkirpan - Уж яр, Iryna Hardy-Kowaczewycz - Яр, Metody Trochanowskij - Плут, Жнива, До работы!, Сьпіванка пташка, В саді, Квітен, Яблоня, В червци, Сінокосы, Melania Pawłowycz - Як приходит яр, Petro Murianka - Літо, Wasyl Chomyk - Літо, літне рано, Melania Rumar - Літо ся спекло, Iwan Hołowczak - Літня нічка, Осінне листя, Metody Trochanowskij - На луці, Прогулька, Осін, Анна Halczak - Осін в лісі, Petro Murianka - Зима щыпавиця, Melania Rumar - Зима рогата, Iwan Hołowczak - Сьніг, вітриско, Melania Rumar - Гунцвут вітер, Myron Budyński - Сонечко пішло воду пити, Akym Olejar - Дощык, Mychał Kowacz - Роса, Melania Pawłowycz - Зимно было, Анна Halczak - Скупе сонце, Дуга, Serafyna Makaj - Буря, Mirosława Korystianska - Першы пташкы прилетіли, Моя мама.

8. Przyroda: ogród, сад, pole, las łąka. Nazwy jarzyn, owoców, kwiatów, zbóż, grzybów, jagód, drzew, ziół. Główne zagrożenia środowiska.

/Anna Halczak - Квіток в вікні, Краса поля, Тиха верба, Wasyl Chomyk - Максимова яблін, Metody Trochanowskij - Саджа, Баба-осін, Грядкы, В осени.

9. Zwierzęta i ptaki: nazwy zwierząt, ptaków domowych i dzikich. Stosunek do zwierząt i ptaków, pomoc w przetwarzaniu zimy.

/Teodor Dokla - Вовірка, Зозуля, Iwan Rusenko - Птах, рыба і рак, Mykołaj Buriak - Волча заплаца, Iwan Hołowczak - Ластівкы, Justyna Matiaszowska - Оперуваны куры, Petro Murianka - Бык і бача, Akym Olejar - Когутик, Serafyna Makaj - Старий коцур, Teodozuj Drożdziak - Рак і шпак, Анна Halczak - Гуска і гусята, Metody Trochanowskij - Бараны, Качка і Оля, Заяц, Козы, Пташкы сьпівают, Музыка, Пташкы в зимі, Два вороблі, Maria Malcowska - Чом пес мачку і мат, Слон і мышка /.

10. Listy, życzenia, pozdrowienia, podstawowe zwroty grzecznościowe (powitanie, pożegnanie, podziękowanie, przepaszanie). / Myron Budyński - Дідо пише до внучкы лист.

11. Tradycje kulturowe, tradycje świąteczne: Mikołajki, łemkowskie potrawy wigilijne, kolędy, kolędowanie, pisanki wielkanocne - proste techniki ich wykonywania, stroje ludowe i piosenki ludowe.

/Metody Trochanowskij - Вечеры в зимі, Груден, Щедрий вечер, Йордан, Melania Rumar - Іркіне жаданя, Petro Murianka - Іде Святий Миколай, Jarosław Zwolinskij - Велия (фрагмент), Petro Murianka - Чом тото роблят?, Metody Trochanowskij - Квітна неділя, Писанка, Свячене, Колёды - Бог предвічний

(фрагмент), Во Вифлеемі нині новина (фрагмент), Бог ся раждає (фрагмент), Добрий Вечер (фрагмент), pieśń wielkanocne - Христос Воскрес (фрагмент), piosenka dla małych dzieci - Як прачкы працуют, piosenki ludowe - Сьпіваночки мої, Ей, мам я косу/.

12. Zdrowie i higiena osobista: nazwy najczęściej występujących chorób, ich profilaktyka; najważniejsze części ciała.

/Акун Олєжар - Водичка, Justyna Matiaszowska - Розумний, Шапка, Metody Trochanowskij - Щиткы, Што бесідуют/

13. Uroczystości i zwyczaje szkolne (np. Dzień Dziecka, Dzień Chłopca, Święta państwowe i międzynarodowe).

V. Materiai fonetyczny, gramatyczny i ortograficzny /фонетичний, граматичний і орфографічний матеріал/

1. Alfabet, porównanie z alfabetem polskim, podobieństwa i różnice, litery drukowane i pisane, litery duże i małe.

/Азбука, порівняня з польском азбуком, подібности і ріжницї, друкуваны і писаны, великы і малы буквы.

2. Głoski i litery. /Звуки і буквы/.

3. Rozpoznawanie samogłosek i spółgłosek. Sylaba - część wyrazu zawierająca samogłoskę. Podział wyrazów na sylaby, przenoszenie części wyrazów.

/Розпознаваня гласных і согласных. Склад слова з гласном. Поділ виразів на склади, переносыня части виразів/.

4. Samogioski jotowane /Йотуваны гласны/ (я, є, ю).

5. Znaczenie znaku miękkiego /Значыня мягкого знаку/

6. Wymowa /Вымова/ ы, и, і,

(выти – вिति: пес вые, вिति віночок, быти – бити: быти в хыжы, бити палицьом, пыск – писк: пыск (pysk) коня, писк (pisk) пташків, пити – піти: пити воду, піти гет).

7. Wymowa łemkowskiego л /Вымова лемківского л/

(1 – млака, бесідувал, лупа, 2 – липа, лем, 3 – лія, люде, покаль)

8. Wymowa łemkowskiego н /Вымова лемківского н/

(1 – нич, 2 – няньо, 3 – тернинка, студенка)

9. Wymowa łemkowskiego в /Вымова лемківского в/

(1 – вітер, 2 – втіче, 3 – кава)

10. Wymowa twardych spółgłosek: /Вымова твердых согласных/

ч – кочерга, гачы, корчма,
ш – кіш, кошеля,
щ – кліщы,
ж – жыти,

11. Wielka litera na początku zdania, w nazwach własnych - imionach, nazwiskach, nazwach wsi, miast, rzek, jezior, gór, świąt, w tytułach książek, czasopism, w korespondencji.

/Велика буква на початку речыня, власных назвах – іменах, назвисках, назвах сел, міст, рік, озер, гір, свят, в наголовках книг, часописів, в кореспонденції/.

12. Kropka, znak zapytania i wykrzyknik na końcu zdania.
/Крапка, зьвідальник і выкрічнік на кінці речыня/.
13. Rozpoznawanie zdań oznajmujących, pytających, rozkazujących i wykrzyknikowych.
/Розпознаваня розповідных, зьвідальных і розказовых речынь/.
14. Rozpoznawanie rzeczownika, czasownika, przymiotnika, przysłówka, liczebnika, przyimka.
/Розпознаваня назывніка, часослова, придавніка, присловніка, числовніка,rinaзывніка/
15. Rzeczowniki jako wyrazy oznaczające ludzi, zwierzęta, rośliny, przedmioty. Liczba i rodzaj rzeczownika.
/Назывнікі як слова, котры азначаюць людзі, зьвірыя, расліны, предметы. Число і рід назывніка/.
16. Czasowniki jako wyrazy oznaczające czynności. Liczba pojedyncza i mnoga czasowników.
/Часослова як выразы азначаючы чынності. Ёднотне і множнае число часослів/.
17. Zgodność form rzeczownika i czasownika w liczbie.
/Згідніст форм назывніка і часослова в числі/.
18. Czasownik - rozpoznawanie czasów (teraźniejszego, przeszłego i przyszłego, ze zwróceniem uwagi na formy czasu przeszłego – /Часослова – розпознаваня часів (теперішняго, мінулага і будучога), зо зверніньом увагі на дві формы мінулага часу – 1 – Я был в школі. 2 – Был ем в школі itd.) osoby i liczby.
19. Rozpoznawanie przymiotnika jako określenia rzeczownika.

- /Розпознаваня придавніка як окрысліня назывніка).
20. Liczba pojedyncza i mnoga przymiotnika.
/Ёднотне і множнае число придавніка/.
21. Rozpoznawanie przysłówka (odprzymiotnikowego) jako określenie czasownika.
/Розпознаваня присловніка (одпридавніковаго) як окрысліня часослова/.
22. Liczebnik jako część mowy oznaczająca liczbę i kolejność.
/Числовнік як част мовы азначаюча число і чергу/.
23. Znaczenie przyimka przy rzeczowniku.
/Значыня риназывніка пры назывніку/.
24. Pisownia "ne" rozdzielnie z czasownikiem.
/Писовня "не" окремо з часословом/.
25. Pisownia "ne" łącznie z przymiotnikiem.
/Писовня "не" доедна з придавніком/.
26. Pisownia "ы" po "ж,ш, щ,ч, (wyjątki: шист, щитка, щит)
/Писовня "ы" по "ж,ш, щ,ч, (выняткі: шист, щитка, щит)/
27. Pisownia prostych skrótów (it. d., pz., nr., str.)
/Писовня простых скорочынь (іт. д., пз., нр., стр.)/.
28. Użycie przecinka w zdaniu. /Ужыгя протінка в речыню/

C. Przewidywane osiągnięcia.

Po pierwszym etapie nauki języka łemkowskiego uczeń powinien umieć:

W zakresie rozumienia mowy, mówienia, czytania i pisania:

- wyróżniać w wypowiedziach zdania i równoważniki zdań,
- wyróżniać w zdaniach wyrazy, w wyrazach sylaby oraz głoski (samogłoski i spółgłoski),
- rozróżniać dźwięki w wyrazach brzmiących podobnie, np.:
ы – и (быти – бити, выти – вити, пыск – писк)
и – і (пити – піти, нич – ніч)
- rozpoznawać głoski w wyrazach, np:
в = в – вітер, врокы, віз
в = неголоскотворче (ў) вода, /ўода/, коро́ва /короўа/
в = ф – вчера /фчера/, вті́ха /фті́ха/
л = л (неголоскотворне (ў) – млака, чыгала, катулял, бесідувало, полудне, цілий, долги́й
л = л – чыгали, липа, лем, зелене
л = ль (мягке) – лія, ляти, люде
н = н (тверде) – надати, нич, нохот
н = н (задньоязыкове, переважні перед формантом –ка) – студенка, тернинка, солонинка, соснинка, санкы
н = нь – (мягке) – няньо, коньом, пекарня, мериньдя
г – г – х гылатати (роўка́с) гыбати (і́с, бies, "zasuwać") хыбити (chybić)

- rozróżniać zdania oznajmujące, pytające i wykrzyknikowe,
- prawidłowo reagować na polecenia nauczyciela odnoszące się do sytuacji szkolnej,
- prawidłowo reagować na pytania nauczyciela i kolegów w ramach tematów i sytuacji przewidzianych w programie,
- znajdować podobieństwa i różnice między treścią wypowiedzi a treścią prezentacji wizualnej,
- rozumieć treść kilkuminutowej wypowiedzi nauczyciela na tematy związane z programem,
- rozumieć oryginalne teksty (bajki, przysłowia, anegdoty) w języku łemkowskim,
- znaleźć w tekście zdania lub fragment odpowiadający na konkretne pytanie nauczyciela,
- konstruować proste wypowiedzi, pytania i odpowiedzi na pytania, używać podstawowych zwrotów grzecznościowych, recytować wierszyki (6-8 wierszyków), śpiewać piosenki solo lub z grupą (3-4) proste piosenki,
- czytać proste teksty (proza i poezja dla dzieci),
- prawidłowo pisać litery alfabetu łemkowskiego i łączyć je w wyrazy,
- transponować tekst drukowany na pisany,
- zapisywać proste zdania,
- stworzyć samodzielnie krótką wypowiedź pisemną (3-4 zdania) związaną z realizowanymi tematami.

II ETAP EDUKACYJNY Klasy IV-VI

Cele edukacyjne

Wspomaganie umiejętności komunikowania się uczniów i wprowadzanie ich w świat kultury, zwłaszcza poprzez:

1. Poszukiwanie korzeni kultury łemkowskiej.
2. Poznanie uroków Lemkowszczyzny i pogłębianie z nią więzi uczuciowej.
3. Uczenie istnienia w kulturze, zwłaszcza w jej wymiarze symbolicznym i aksjologicznym tak, aby stawała się wewnętrzną i osobistą własnością młodego człowieka.
4. Kształcenie sprawności mówienia, słuchania, czytania, pisania w zróżnicowanych sytuacjach komunikacyjnych prywatnych i publicznych; rozwijanie zainteresowania uczniów językiem łemkowskim jako składnikiem dziedzictwa kulturowego.
5. Ujawnianie zainteresowań, możliwości i potrzeb oraz językowych i czytelniczych umiejętności uczniów po to, by wyznaczać stosowne dla nich cele, dobierać treści i materiały, projektować odpowiednie działania gwarantujące skuteczność edukacji.
6. Rozbudzanie motywacji czytania i rozwijania umiejętności odbioru dzieł literackich i innych tekstów kultury (także audiowizualnych), a poprzez nie - przybliżanie rozumienia człowieka i świata; wprowadzanie w tradycję kultury łemkowskiej.

Zadania szkoły

1. Motywowanie do poznawania literatury oraz różnorodnych tekstów kultury łemkowskiej, wzbogacającej wiedzę ucznia o człowieku, życiu i świecie z perspektywy współczesności i z odniesieniem do przeszłości.
2. Doskonalenie umiejętności mówienia, słuchania, czytania, pisania, odbioru różnorodnych tekstów.
3. Tworzenie sytuacji, w których uczenie się języka łemkowskiego następuje przez świadome i refleksyjne jego używanie.
4. Integrowanie różnych zakresów doświadczeń kulturowych.
5. Stwarzanie warunków do oceniania własnych zachowań, uczuć, postaw i umiejętności wynikających z doświadczeń związanych z uczestnictwem w życiu środowiska i kultury.
6. Rozwijanie w uczniach postaw ciekawości, otwartości i poszanowania innych kultur.

Treści

A. Tematyka

1. Dom rodzinny, mieszkanie ucznia, wyposażenie i wystrój pomieszczeń. Czynności domowe, pomoc rodzicom, kuchnia, sprzęt kuchenny, posiłki, uroczystości rodzinne, święta łemkowskie. /Myron Kołoszniaj – Мама, Wołodysław Hraban - Мамо, Jarosław Merena - Матір, Jewa Wanasacz - Нашы лыжки, Wołodysław Hraban – Верш для Наталки, Petro Murianka – Улья, Мамин Ден i

конвалії, Serafyna Makaj - Жадам, Мугон Каниуч - Порады уйка Марця/.

2. Szkoła, klasa, lekcja. Nazwy przedmiotów, ocen, podręczników, słowników. Urządzenia i wystrój klas, pomoce dydaktyczne do języka i literatury łemkowskiej, biblioteczka, kącik kultury materialnej. /Muchał Kowacz - Радіст в обыстю, Анна Halczak - Рідне слово, Aleksander Pawłowycz - Уч ся, моє дітя, Iwan Hołowczak - Слова гір/.
3. Przyroda. Piękno poszczególnych regionów w różnych porach roku, zwłaszcza łemkowszczyzny. Wycieczki, aktywny wypoczynek, sport. Przyroda w literaturze dziecięcej. /Muchał Kowacz - Водниця, Вітер і тополя, Petro Murianka - Што даме весні, Іде осін, Ядловец і команичка, Де на вакації, Teodor Dokla - Весна, Нашы приятелі в зимі, Wołodysław Hraban - Липец, Wasyl Chomyk - Підпенкы, Janko Fejsa - Коні мої, Акум Олеjar - Мама, Iwan Hołowczak - Осіння калина, В нічний час, Здає мі ся, Iwan Rusenko - Лемковина, Зима в Карпатах, Jarosław Barna - Дідовий корін, Muchał Sandowycz - Бескиде, мій Бескиде.
4. Zdrowie. Zdrowe żywienie (owoce, warzywa, przetwory mleczne). Proste przepisy kulinarne na potrawy łemkowskie. Zagrożenia dla zdrowia. /Ранкінг овочів і ярин. Юха, Гомілки, Коли сонце недобре? Iwan Hołowczak - Осторожніст/.
5. Prawda, dobro, piękno, koleżeństwo, przyjaźń i tolerancja w łemkowskiej literaturze dziecięcej. /Муколаj Skuban - І я добрий, Serafyna Makaj - Конкурс на красавицю, Diura Paparhaj - Любов не зна границ, Janko Fejsa - О люде, Iwan Rusenko - Собакы, Газда в біді, Муколаj

Buriak - Клеветник і змья, Muchał Hutyak - Дідо і волк, E. Bечlerowa - Капущаний листок, Iwan Rusenko - Лемковина (Я вас люблю як і своїх, Цигане-Романе)/

6. Kultura ludowa. Dawne zwyczaje - łemkowska poezja obrzędowa, (pieśni wielkanocne - fragmenty, piosenki-wesniarki, rusalskie piosenki Zielonych Świąt, sobótkowe, dożynkowe, weczyrkowe (fragmenty), kołedy, szczedriwky. Legendy łemkowskie. /Petro Murianka - Добрий, як мама Святий Миколай, Ци знате традиції лемківской велиї? Перше кольорове яечко (переказ), Христос Воскрес, Сьпіваночки мої, Русаля, Русаля, А на Яна, на собітку, А чьїж то женці так красьні сьпівають, Прядка, Бог Предвічний, Бог ся раждає, Ей, підеме мы по колядонці, Червена ружа, Тополя, Jarosław Zwolińskij - Наш обычай (фрагменты)/.
7. Rozumienie pojęć i czynne posługiwanie się terminami: fikcja literacka, świat przedstawiony, nadawca, odbiorca, podmiot mówiący, przenośnia, rytm, bohater, akcja, autor, narrator, epitet, porównanie, гум, zwrotka, refren, baśń, opowiadanie, proza, poezja.
8. Posługiwanie się terminami związanymi z przekazami ikonocznymi, radiem, telewizją, filmem, teatrem, prasą (wyjaśnianie pojęć w razie potrzeby).
9. Posługiwanie się słownikami oraz stosownymi materiałami uzupełniającymi.

В. Material gramatyczny **/Граматычны материал/**

I. Rzeczownik /Назывник/

1) Formy gramatyczne l.poj. i mn. rzeczowników rodzaju żeńskiego zakończonych na -а, -я: /Граматычны формы едн. ч. і мн. ч. назывників женьского рода закінченых на -а, -я:/ мама, школа, кляса, учителька, яфыра, ученица, Лемкыня.

2) Formy gramatyczne l.poj. i mn. rzeczowników rodzaju żeńskiego zakończonych na spółgłoskę (miękki znak i jotę): груд, част, постіль, колей. /Граматычны формы едн. ч. і мн. ч. назывників ж.р. закінченых на согласний (мягкій знак і йоту): груд, част, постіль, колей.

3) Formy gramatyczne l.poj. i mn. rzeczowników rodzaju męskiego zakończonych na spółgłoskę (znak miękki i jotę) oraz -о: ученик, выгяд, учитель, шугай, няньо, стрыко /Граматычны формы едн. ч. і мн. ч. назывників мужского рода закінченых на согласний (мягкій знак і йоту), а тіж на -о: ученик, выгяд, учитель, шугай, няньо, стрыко/

4) Formy gramatyczne l.poj. i mn. rzeczowników rodzaju nijakiego zakończonych na -о -е, -я, które w przypadkach nie przybierają przyrostków -атъ -ятъ -енъ ребро, село, поле, зіля. /Граматычны формы едн. ч. мн. ч. назывників середнього рода закінченых на -о, -е, -я, котры в одмінках не приберают суфіксів -атъ -ятъ -енъ ребро, село, поле, зіля/.

5) Formy gramatyczne l.poj. i mn. rzeczowników rodzaju nijakiego zakończonych na -а, -я, które w przypadkach

przybierają przyrostki -атъ -ятъ -енъ гача, паця, сімя(лену). /Граматычны формы назывників едн. ч. і мн. ч. середнього рода закінченых на -а-я, котры в одмінках приберают суфіксы -атъ -ятъ -енъ гача, паця, сімя(лену)/.

6) Rzeczowniki określające nazwy osób w zależności od ich narodowości, miejsca zamieszkania lub urodzenia. Назывники окрисляючы osoby в залежности од іх национальности, місця замешканя або народжыня.

II. Czasownik /Часослово/

1) Bezokolicznik czasowników na -чы: печи, втечы.

/Інфінтив часослів на -чы: печи, втечы/.

2) Formy osobowe czasu teraźniejszego, przeszłego i przyszłego czasowników typu: писати, бесідувати, гварити, жмыкати. /Особовы формы теперишнього, минулого і будучого часу часослів тыпу: писати, бесідувати, гварити, жмыкати /.

3) Formy osobowe czasu teraźniejszego, przeszłego i przyszłego czasowników zwrotnych: вчыги ся, купати ся.

/Особовы формы теперишнього, минулого і будучого часу вертанных часослів тыпу: вчыги ся, купати ся/.

4) Formy trybu rozkazującego 2 os. l.poj i mn.

/Формы розказового способу 2 ос. едн. і мн. ч./.

5. Czasowniki dokonane i niedokonane.

/Завершены і незавершены часослова/.

III. Przymiotnik /Придачник/

Formy gramatyczne l.poj. i mn. przymiotników o temacie twardym, miękkim i temacie zakończonym na k, g, x.

/Граматычны формы едн. і мн. ч. придачників з твердом основою, мякком і основою закінченою на к, г, х./

IV. Zaimek /Місценазивник/

1) Formy gramatyczne zaimków: mój, twój, swój, nasz, wasz; czyj; siebie. /Граматычны формы місценазивників: мій, твій, свій, наш, ваш; чий; себе/.

2) Formy gramatyczne zaimków wskazujących (ten, ta, to, tam, tamty, tamta, tamte, tamty).

/Граматычны формы вказуючих місценазивників: тот, та, того, тоты, сес, сеса, сесе, сесы/.

V. Liczebnik /Числовник/

1) Formy gramatyczne liczebników głównych.

/Граматычны формы головных числовників/.

2) Formy gramatyczne liczebników porządkowych.

/Граматычны формы порядкових числовників/.

VI. Przyimek /Приназивник/

VII. Przysłówek /Присловник/

Material ortograficzny

/Орфографічний матеріал/

1. Pisownia form trybu rozkazującego
/Писовня форм розказового способу/
2. Pisownia form przypadkowych rzeczowników typu: lekcja, redakcja, asecuracja. /Писовня одмінкових форм називників типу: лекція, редакція, асекурація/
3. Pisownia końcówek przymiotników na -ий, -ій (гардий, туній) /Писовня кінцівок придачників на -ий, -ій (гардий, туній)/.
4. Pisownia liczebników głównych (4–штыри, 10–десять, 15–пятнацет, і.т.д.) /Писовня головных числовників (4–штыри, 10–десять, 15–пятнацет, і.т.д.)/.
5. Pisownia liczebników porządkowych (4–четвертий, 10–десятий, 15–пятнадцятий, і.т.д.) /Писовня порядкових числовників (4–четвертий, 10–десятий, 15–пятнадцятий, і.т.д.)/.
6. Pisownia przedrostków zakończonych na z, s, raz-, bez-; s-, z-, na początku wyrazu.
/Писовня префіксів закінчених на z, s, raz-, bez-; s-, z-, на початку виразу/.
7. Pisownia form gramatycznych omawianych rzeczowników i przymiotników. /Писовня граматычных форм огваряных називників і придачників/.

Material słownikowo-frazeologiczny i syntaktyczny
/Словниково-фразеологічний і синтактичний
матеріял/

1. Polskie odpowiedniki wyrazów łemkowskich.
/Польскы відповідники лемківських слів/
2. Słowniczki tematyczne (najczęściej używanych rzeczowników, czasowników, przymiotników, np.: Родина, Хыжа, Школа, Природа).
/Тематичны словничкы (найчастійше ужываных назывників, часослів, придавників) напр.: Родина, Хыжа, Школа, Природа/.
3. Wyrazy o znaczeniu podobnym (synonimy), wyrazy o znaczeniu przeciwstawnym (antonimy). /Синонімы і антонімы/.
4. Wyrazy pokrewne. /Спорідненны выразы/.
5. Posługiwanie się słownikami (np. dwujęzycznym łemkowsko-polskim i polsko-łemkowskim, tematycznym, frazeologicznym) oraz stosowanymi materiałami uzupełniającymi. /Послугуваня ся двоязычным словником лемківско-польскым і польско-лемківскым, тематичным і фразеологічным, а тіж відповідніма матеріялами додатковыма/.
6. Podstawowe formuły grzecznościowe w liście. /Основны формы выслову гречности в листі/.
7. Przysłowia łemkowskie (o jesieni, zimie, wiosnie, lecie), ok. 20-stu. /Лемківскы пословиці (о осени, зимі, яри, літі)/

8. Nieskomplikowane zdania złożone współrzędnie i podrzędnie. /Нескомплікуваны речыня прирядні і підрядні зложены/.

C. Osiągnięcia

1. Mówienie:

- na tematy: otaczającej rzeczywistości, własnych zainteresowań, literatury ze świadomością emocjonalnego nacechowania wypowiedzi oraz próbami ich oceny (zwłaszcza etycznej);
- płynne, z poprawną i wyraźną artykulacją oraz dykcją, akcentowaniem, intonacją, pauzowaniem i tempem (w tym wygłaszanie tekstów z pamięci).

2. Słuchanie:

- uważne i skuteczne;
- rozmaitych wypowiedzi, w różnych celach i sytuacjach.

3. Czytanie:

- ciche ze zrozumieniem;
- głośne i wyraziste z uwzględnieniem zasad kultury żywego słowa.

4. Pisanie:

- w związku z potrzebami codziennej komunikacji, w związku z czytaną literaturą, z zachowaniem reguł kompozycyjnych, stylistycznych, gramatycznych i estetycznych;
- w różnych prostych formach;
- krótkich tekstów kierowanych do różnych adresatów (list, zaproszenie, pozdrowienia).

Lektura

1. Utwory zaproponowane przez uczniów i nauczyciela.
2. Baśnie, legendy, opowiadania i utwory poetyckie (np. Чародійські гушлі, Приповідкова лучка).
3. Fragmenty łemkowskiej klasyki dziecięcej i młodzieżowej przy systematycznym motywowaniu uczniów do samodzielnego poznawania całych tekstów (np. z książki P. Trochanowskiego "Мамко, куп ми книжку", z książki M. Malcowskiej "Приповідкова лучка", z "Лемківської Ластівочки").
4. Utwory prozatorskie i poetyckie wprowadzające w tradycję narodową i współczesność literacką - stosownie do możliwości i potrzeb uczniów.
5. Teksty reprezentatywne dla różnych rodzajów, ze szczególnym uwzględnieniem utworów epickich.
/Teksty adaptowane dla klas IV-VI/

III ETAP EDUKACYJNY - GIMNAZJUM

Cele edukacyjne

1. Opanowanie języka łemkowskiego zapewniające sprawna komunikację językową w różnych sytuacjach prywatnych i publicznych.
2. Uczestniczenie w kulturze, szczególnie w wymiarze symbolicznym tak, aby stawała się osobistą własnością młodego człowieka.
3. Wszechstronny rozwój ucznia jako przygotowanie do aktywnej obecności w społeczeństwie.

4. Zdolność ucznia do odnajdywania swojego miejsca w warunkach wielokulturowości.

Zadania szkoły

1. Rozwijanie w uczniach poczucia własnej wartości, tożsamości łemkowskiej oraz wiary we własne możliwości językowe.
2. Kształcenie i doskonalenie umiejętności mówienia, słuchania, czytania, pisania, odbioru różnorodnych tekstów kultury.
3. Tworzenie sytuacji, w których uczenie się języka następuje poprzez świadome i refleksyjne jego używanie (bez obciążenia wiedzą teoretyczną).
4. Rozwijanie w uczniach postawy ciekawości, otwartości i poszanowania innych kultur.
5. Integrowanie różnych płaszczyzn kulturowych, stwarzanie możliwości uczestnictwa w kulturze współczesnej na bazie obcowania z tradycją.
6. Ukazywanie wkładu Łemków w kulturę polską i rozwój Polski.

Treści

A. Tematyka

1. Uczeń w domu. Charakterystyka własnej osoby, rodziców, rodzeństwa i krewnych (imię, data i miejsce urodzenia, miejsce zamieszkania, rodzaj mieszkania, wiek, zawód lub nazwa szkoły, wygląd zewnętrzny (wzrost, kolor włosów, oczu i inne charakterystyczne cechy). Uroczystości rodzinne: urodziny, imieniny, święta. Składanie życzeń, śpiewa-

nie "Многая літа", wręczenie kwiatów (nazwy), prezentów (konkretne nazwy prezentów). Zawody krewnych.

/"Значыня імен, іх народныя адпавіднікі і культуровае походжыня", ЛК/1996, Нашы імена, Бес. 3–5/90), Шкільний словник тематычний – Хыжа. Каждоденний жылот. Човек/

2. Miejsce zamieszkania: kraj, region, wieś, miasto. Miejsce zamieszkania przodków (gniazdo rodowe). Główne cechy charakterystyczne obu regionów (krajobraz, klimat). Opis domu (mieszkania), umeblowanie, urządzenia techniczne, biblioteczka domowa z działem łemkowskim (książki w języku łemkowskim - poezja, proza, historia, wspomnienia, podręczniki do nauki języka łemkowskiego, słowniki, książki w j. polskim z problematyką łemkowską, prasa łemkowska, wycinki z prasy polskiej o Łemkach, kasety magnetofonowe z kolędami, piosenkami, kasety video z audycjami telewizyjnymi o Łemkach, pamiątki z imprez łemkowskich - programy watr, programy teatralne, widokówki, foldery z Muzeum łemkowskiego w Zyndranowej i z miejscowości, które są gniazdami rodzowymi przodków.
3. Uczeń w szkole. Nauczanie, profile nauczania, przedmioty, lekcje, czynności ucznia i nauczyciela na lekcjach, oceny, przybory i pomoce szkolne, personel szkolny, cechy ucznia i nauczyciela, porządek, dyscyplina. Wygląd budynku szkolnego i klasy. Народны школы в 1863 р., в повітах біцкім і мушыньскым, ЛК/1996, Початки шкільництва на Лемковині – Ярослав Воргач, ЛК/98 /фрагменты/, Шкільний словник тематичний польско-лемківській ("Школа")/.

4. Życie rodzinne, towarzyskie i kulturalne ucznia. Obowiązki domowe, czynności codzienne. Spotkania rodzinne i towarzyskie, spotkania z okazji imprez kulturalnych (święta, odomasze, kiermesze, wesela, chrzciny, watry duże i małe, łemkowskie jesienie twórcze, dni kultury łemkowskiej, imprezy kulturalne dla dzieci i młodzieży w Ruskiej Bursie, konkursy językowe, plastyczne, muzyczne itp.) Шкільний словник тематычний – Каждоденний жылот, Походжыня і роды календарів, ЛК/1994/
5. Dzień powszedni i świąteczny Łemków w przeszłości. Obrzędy związane z pracą w polu, w domu, ze świętami, poczęstunki okolicznościowe, przepisy kulinarne (tradycyjne potrawy łemkowskie - kiesielcya, mastyło, czyr, bryndzia, homilky, syr klaganyj, perohy, adzymky, palata, tertianyky, komperjanyj chlib itd.) Typowe zawody Łemków (w większości już nie istniejące: hajtow, drotar, maziar, dechtiar, mitlar itd.) Odzież powszednia i świąteczna, kobiet, dziewcząt, mężczyzn i chłopców (oplicza, gorsety i ich rodzje, kabaty tybetowe, zapasky, chusty i facetyky, kozuszanky), ozdoby (paciurky, basamunky/pasamunky, nohawyci, czuhy, kierpci, czerewiky, skirni. Typowa chyża łemkowska i budynki gospodarcze w przeszłości (izby, wyposażenie, wystrój, ozdoby sprzętów). łemkowska poezja obrzędowa: 1) Koladońky i szchedriwky (А ци дома сте, пане господар?, Сут в вас волонькы на три рядонькы, В шырокім поли – біла береза). 2) Wesniapky (До саду, дівчата, до саду, Ой, Ладо, Ладо, Русаля, Русаля). 3) Piosenki kupalskie (На розтоці, на потоці, Горіла липка, горіла, А на Яна, на Янонька). 4) Dożynkowe (Долом, женчыкы, долом, Принесли сме вінец повен). 5) Kołyskowe (А люляй мі, люляй, Там коло прорубы). 6) Weselne (Дружкы: Татарка, татарка,

зелена татарка. Дружбове: Юж ем ся оженил. Дружбове і дружкы: Дівчатко–квіточок). Вуциецька до Музеум Культуры Ґемковской в Зындранowej - wiejskiej zagrody, fragmentu wsi Ґемковской z chatą żydowską i kuźnią cygańską. Pieśni i piosenki Ґемковskie w muzycznym opracowaniu Jarosława Trochanowskiego, Jarosława Polańskiego, Iwana Majczyka, Anny Dubec i innych.

/Зо старої лемківської кухні, ЛК/1993, Лемківскы весільны сьпіванкы, Бесіда 2/1996, Ярослав Зволіньскій "Наш Обычай"–фраґменты, Стефан Хорошак "Лемківска кухня", Семан Мадзелян, Ваньо Дзядик, Теодор Кузьяк, Анна Вірхняньска – Народны звичаї, віруваня, ворожыня, приповідкы, жарты, загадки – "Загорода", Ярослав Трохановскій "Хліб" (Бес.1/96), Адам Барна "Зима", "Святий вечер" (Бес.6/96), Лемківскы весільны сьпіванкы (Бес.2/96), Семан Мадзелян "Зима в Карпатах" (Заг. 2–3/94), "Як мясниці – то мясниці!" (Заг. 2–3/94)/.

6. Zdrowie, higiena, profilaktyka. Znaczenie jarzynowo-owo-cowej diety, ruchu, snu. Negatywny wpływ tytoniu, alkoholu, narkotyków na rozwijający się, dojrzewający organizm młodego człowieka. Objawy najczęstszych chorób, ich nazwy. /Polska prasa prozdrowotna "Teraz zdrowie", "Zdrowie twoje" - w aptekach bezpłatne, tłumaczenie na język Ґемkowski wybranych artykułów dotyczących zdrowia młodych ludzi. /Ш. словник темат. – Чловек, Александер Духнович, Домашній лікар, ЛК/1994, 1996/
7. Wielopłaszczyznowe wykorzystanie tekstu literackiego; akcentowanie wartości ideowych, moralnych, estetycznych;

wprowadzanie pojęć z zakresu historii i teorii literatury (kompozycja, narracja, podmiot liryczny, symbol, kontrast, środki wyrazu artystycznego).

8. Stosowanie różnych form wypowiedzi pisemnej (opowiadanie, streszczenie, opis, charakterystyka, sprawozdanie).
9. Wprowadzanie uczniów w technikę uczenia się i wyposażanie ich w narzędzia samodzielnej pracy umysłowej.

Wybrane Ґемковskie teksty literackie - poezja, proza, dramat, reportaż od 1470 r. do 1999 r.
(w całości lub we fragmentach).

- 1) Павел Русин з Кросна "Похвала поезиї" (фраґмент, ЛК/1997)
- 2) Штефан Криницькій "Піснь святому Стефану" (фраґмент, "Русиньска антологія", 1997 стр. 120).
- 3) Клавдия Алексович "Залятий медвід" (фраґмент, Лемківска Література", тексты для Ґимназиї).
4. Владимир Хыляк "Шыбеничний верх" (фраґмент повісти, ЛК/1993)
5. Александер Духнович "Поздоровліня", "Младіст" (Мкк, 1995).
6. Александер Павлович "Уч ся, мое дітя" (ціліст), "Новий год – част III" (ЛК/1996, "Сиротка служниця", "Паншар", (Мкк/95).
7. Симеон Пыж "Ґорлицкій бурсак" (фраґмент, ЛК/1994).
8. Михал Нестерак "Для тебе, моя мати!", "Памяти Отця Сандовича (Рус. ан.).
9. Ваньо Гунянка "Породила мене мама" (з драмы "Петро Павлик", (Рус. ан.).

10. Іван Русенко "Лемковина" (фрагмент, Рус. ан.), "На Лемковині", "Шануйме своє", "Треба нам науки", Басні– "Музиканти", "Малпа і прозерало", "Птах, риба і рак", драма "Вертеп в Карпатах", (фрагмент – акт II, сцена 2, Дідо і хлопець, Н.к.).
11. Нестор Жылич "Лемківській матері", "Фльоринка", (Рус. ан.)
12. Іван Желем "Блудний сын", "Газда", "Уж ся мі не снит" (Рус. ан.).
13. Іван Головчак "Порожня хыжа", "Одблиск давных свят" (фрагмент, Рус.ан.).
14. Павел Стефановскій "Пришол час", "Слава вам братя" (Рус. ан.). "Елегія о смерти о. Сандовича" (Лем.)
15. Петро Мурянкя "Видіти іщы", "Бранденбурска брама", "Зас ем з тобом" (Рус.ан.), "Блаженна повинніст", "Сова і сонце" (Мкк).
16. Володислав Грабан "Єдно слово", (Мкк).
17. Олена Дуць–Файфер "Бесіды" (Заг. 3/95), Подорож Русинів до Европы" (репортаж, Бес. 6.7/97).
18. Михал Сандович "Лемковина–Рідна Мати", Заг. 4/95/6, "Мамина лыжка".
19. Михал Зьролка "Лемківскы оповіданя" (фрагмент о псі Райтопі, Бес. 6/97).
20. Андрий Копча "Остатня година" (фрагмент пьесы, Бес.6/97). "Малювати, малювати... (Акт II, сцена 4, Бес. 3–4/95).
21. Ярослав Зволіньскій "Церков і дзвоны" (Бес. 3/495).
22. Мирослав Ромцьо "Просьба до уряду" Заг. 2–3/94
23. Ваньо Хованец "Горяче літо" (фрагмент оповіданя).
24. Ярослав Мерена "Дольо моя" (Бес. 1/96).
25. Миколай Буряк "Байкы" – "Орел і кура", "Кура і брылянт", "Чловек і змыя", "Посуха" (Бес. 5/96).

26. Олег Рыдзанич "Туго моя" (Бес. 2/96).
27. Іван Горошак "Чом ес дольо наша крива"(Бес.5–6/95).
28. Ярослав Гунька "Лемкы днес" (ЛК/98).
29. Нестор Репела "Сниют ся мі" (Бес. 3/98).
30. Михал Олесньевич "Жаль" (М. Хомяк, Лемківска граматыка для діти, 1992, сондажове виданя,СЛ).
31. Марія Малцовска "Материна правда" ("Приповідкова лучка", 95).
32. Штефанія Трохановска "Совіст", "Хоц быс мал грошы" (М. Хомяк, Лемківска граматыка для діти, 1992, сондажове виданя, СЛ).
33. Адам Барна "Звычайі і обряды" (тексты для гімназіі).

Wybrane postacie wybitnych Łemków, zasłużonych dla nauki i kultury polskiej, łemkowskiej i innych.

1. Др Йосиф Ярина, вродил ся в Радочині, пов. Горлиці, два доктораты в Відни з богословія і фільозофії, професор на Львівскім Університеті, вмер в 1817 р.
2. Др Онуфрий Криницькій, вр. в 1793 р. в Кривій, пов. Горлиці, докторат з теології, проф. на Львівскім Університеті.
3. Др Василь Чырняньскій, вр. в Злоцкім, пов. Новий Санч, фільозофія і медицина, проф. на Львівскім Університеті.
4. Др Еміліян Чырняньскій, вр. в 1824 р. во Фльоринці, пов. Новий Санч, проф. на катедрі хемії , ректор Ягелльоньского Університету.
5. Др Валерий Сас Яворскій, вр. в 1848 р. во Фльоринці, пов. Новий Санч, професор Ягелльоньского

Університету, директор університетської клініки, писав праці з області медицини.

6. Др Михал Баладяньскій, вр. в 1769 р. професор Варшавського Університету, а потім ректор Наукової Академії в Петербурзі, наукові труди з області права.
7. Др Андриян Копыстьянскій, вр. в Сьнітници, пов. Горлиці, директор гімназії во Львові, історик.
8. Др Тома Полянскій, вр. в 1796 р. в Бортным, пов. Горлиці, теолог.
9. Др Йосиф Сембратович, вр. в 1821 р. в Крениці, закінчив богословіє в Відні, доцент біблійних наук на Львівському Університеті.
10. Др Сильвестер Сембратович, вр. в 1836 р. в Дошници, пов. Ясло, його мама Выслоцка Анна походила з Фльоринки, закінчив богословській і філософський факультет, в 1861 р. отримав степен доктора в Римі, професор догматики на Львівському Університеті.
11. Др Юлиан Пелеш, вр. в 1843 р. в Смереківци, пов. Горлиці, в 1867 р. закінчив богословські науки в Відні, там також отримав диплом доктора теології, ад'юнкт богословського факультету Львівського Університету.
12. Др Миколай Малиняк, вр. в 1851 р. в Камяній, пов. Новий Санч, докторат з богословія і філософії в Римі, ад'юнкт богословського факультету Львівського Університету.
13. Др Бенедикт Мохнацкій, вр. в кінці XVII ст. в Баниці пов. Горлиці, на Віденському Університеті одержав докторат медицини.

14. Др Теофіль Курилло, вр. в 1891 р. в Розділю, пов. Горлиці, закінчив право на Ягелльонському Університеті, там також отримав докторат.

В. Material gramatyczny

/Граматычний матеріал/

1. Wymowa, części mowy, podstawowe zasady ortograficzne - materiał ze szkoły podstawowej /Вимова, частини мови, основні орфографічні правила – матеріал з основної школи/
2. Formy gramatyczne rzeczowników typu: /Граматычні форми називників типу/: овес –вівса, оцет –віцту, зіля, весіля, кіст –кости, кров –кырви, мати –матери, сіль –соли, дівча –дівчата –дівчате.
3. Formy osobowe czasu teraźniejszego, przyszłego i przeszłego czasowników typu: /Особові форми теперішнього, будучого і минулого ч. часослів типу: /речы –рюк, влечы –влук, лечы –люг, мочы –міг/.
4. 3 osoba l. poj. czasowników /3 особа едн.ч. часослів/ знати, мати (зна, знає, знат, ма, має, мат).
5. Czasowniki nieosobowe w 3 czasach (zmerkatai się). /Неособові часослова в 3 часах/ (змеркати ся).
6. Formy trybu warunkowego. /Форми умовного способу/
7. Imiesłowy przysłówkowe /Часоприслівники/ (бесидуючы, зівшы).
8. Krótka i pełna forma przymiotnika w funkcji orzecznika /Коротка і повна форма придавника в функції присудка і додатка/.
9. Stopniowanie przymiotników /Порівняльні ступені придавників/

10. Formy gramatyczne zaimków przeczących *нихто, нич* oraz zaimków nieokreślonych *якыйсь, дакій, хтоси, штоси, дахто, дашто*. /Граматычны формы одрыкаючых місценазывніків *нихто, нич, невызначеных місценазывніків (jak wyżej)*/.
11. Formy gramatyczne liczebników zbiorowych *двое, трое, четверо од штыри, семеро* itd). /Граматычны формы громадных числовніків (jak wyżej)/.
12. Formy gramatyczne liczebników ułamkowych (*една четверта–чверт, дві чверти, една осма–осмина, дві осмы–дві осмины* itd). /Граматычны формы дробовых числовніків (j.w.)/.
13. Przyimki dla określenia czasu / *за, через, през, по*) celu ich przeznaczenia (*для, про*) /Приназывнікы зо значыньом часу, цілі і прызначыня/.
- Приназывнікы рядят адмінкамі:
- Р. *кого? чого? до, для, од, окрем, серед, заміст, без, за, з, в*
- Д. *кому? чому? гу, ку*
- В. *кого? што? в, на, під, через, през, за, по*
- Т. *кым? чым? з, за, над, перед, під, межде*
- М. *кым? чым? о, в, на, по, при*.
14. Stopniowanie przysłówków. /Ступені порівняня присловніків/.

Словниктво, frazeologia i składnia /Лексика, фразеологія і синтаксис/

1) Wyrazy bliskoznaczne i przeciwstawne. /Синонімы і антонімы/.

2) Wyrazy dosłowne i przenośne /Дослівны і переносны слова/.

3) Frazeologia języka łemkowskiego - przysłowia o dzieciach. /Фразеологія лемківського языка – пословиці, приповідкы о дітьох/.

4) Zdania ze względu na cel wypowiedzi oraz na ich budowę. /Речыня зо взгляду на ціль выповіді і на іх будову/

5) Związki wyrazów w zdaniu (zgody, gzađu, przynależności). /Получыня згоды, вязаня і приліганя/.

6) Podmiot i orzeczenie (rodzaje). /Підмет і присудок (тыпы)/.

7) Przydawka /Придаток/.

8) Dopełnienie /Дополніня/.

9) Okolicznik /Обставник/.

10) Zadania złożone współrzędnie i podrzędnie /Речыня зложены прирядні і підрядні/.

Material ortograficzny

/Орфографічний матеріал/

1. Pisownia partykuły /Писовня часткы/ –*си (хтоси, штоси), –то (што–то), де– (де–небуд), ни –(нигде, николи), бы (Сьміяло бы ся кед бы не смуток. Сміял бым ся), –ле (при творіню розказового способу –вка–ле, но–ле, поле, смо–ле)*.
2. Pisownia form gramatycznych rzeczowników typu: /Писовня граматычных форм назывніків тыпу: /*мати, кров, овес, оцет*.

3. Pisownia zaimków przeczających ніхто, ніч. /Писовня одрікаючих місценазивників ніхто, ніч/.

Zwroty grzecznościowe

używane w kontaktach między Łemkami.

1. Powitanie i pożegnanie /Повитаня і прашаня/
1) Добрий ден! Добриден! – Добрий ден! Добриден!
2) Слава Ісусу Христу! – Слава на вікы!
3) Дай Боже добрий ден! – Дай Боже!
4) Добре полудне! – Добре здрава!
5) Добрий вечер! /Добри вечер! – Добрий вечер!
Добривечер!/
6) Христос раждає ся /раждає ся! – Славиме его!
(од Рождества до Йордану)
7) Христос крестил ся (крестил ся) в Йордані! –
Направду крестил ся (крестил ся) – або во Йордані
од Йоана! (в ден Йордану).
8) Христос воскрес! – Воістинну воскрес!
(од Великодня до Вознесєня)
9) Христос посеред нас! – Єст і буде!
10) Вітай!/-те!, Як ся мате/маш?! – Вітай!/-те Дякувати
Богу добрі/добри. Дякую, добрі/добри.
Вітай!/-те! Гей! –"– добрі/добри. Дякую, добрі/добри
В. Як жыєте/жыєш?! – добрі/добри. Дякую, добрі/добри
В. Што нового?! – По старому. Ніч нового.
В. Што чувати?! – Дякувати Богу якоси летит.
Ани добрі/-и ани жлі.
Ани не звидуй!/-те (як
дакому не барз ся веде)
11) Дай Боже Щєстя! – Дай Боже і Вам! (при
роботі)
12) Останте здоровы! – Ходте з Богом здоровы!,
З Богом!

- 13) Остан здоров/-а! – З Богом!, Иди з Богом!
14) Будте здоровы/здравы! –"– –"
15) Буд здоров/-а!, здрав/-а! –"– Май ся добрі/-и!
16) Добраніч! – Добраніч! До зарани!
17) Щєсливой дорогы! – До неділі!, До свят!, До
стрічы!

Приклады з лемківської літератури і публіцистики:

- Слава Ісусу Христу! Ци сте здоровы діду?– Слава на вікы! (...) здоровий як видите, кед ноги мя іщы ту занесли. (В. Хыляк)
- Слава Ісусу Христу! Як єя мате люде. ("Земля кличе")
- Вітам ся з вами сердечні. (З.к.)
- Вітайте! Вітай моя люба жєно і ты, моя рідна дітину! (З.к.)
- Вітам вас, Василю, та радує ся што вернули сте жывым і здоровым на свою рідну землю. (З.к.)
- Добрий ден, добры люде! (З.к.)
- Добрий вечер! Вітаме вас! (З.к.)
- Добрий вечер! – Добрий, добрий, кед дівкы до нас ідут. – Што Вас веде, ци справа даяка, ци ся вам сприкрило за нами? (З.к.)
- Вітайте в нашім сєлі (...) розгостте ся медже людми (Л.К./93)
- Як ся маш, царице? ("Бєсїда"/4/93)
- Добре полудне, діду! – Добре здрава, Павлик! Уж єм тя не виділ рускій місяц. Де ся тыраш? Як ся ти поводит? (І. Русєнко)

- Добрий вечер, панове (І.Русенко)
- Оставайте здоровы! (Л.К./96)

2. Zwroty używane przy spotkaniach Выповіджыня ужываны при стрічах/

- Хыбаль ты/ тебе/ вас не знам. Хыбаль ся не знаме. Называм ся Малиняк.
- Та я Малиняк з Чарной, А вы одкаль?/ А вы?
- Я з Фльоринкы. / З дому сме з Фльоринкы. Тепер сме з Пшемкова.
- Наше родове гніздо Ганчова. А ваше?
- Мої мама з Устя, а няньо з Яшковы.

- Познайме ся. Называм ся Василь Грибчак.
- Осиф Дерчак, а то моя сестра Варвара /мій брат Семан/ приятель Игор/ приятелька Мелька...

- Деси сме ся уж віділи. /Хыбаль ем уж чул/а о вас/ о тобі. Одкальси мам вас знати. /Хыбаль вас /тя познаю.
- Хыбаль знаме ся з Ватры/ з церкви/ з клубу /з забавы/ з весіля / з кермеша /з Грабаркы /з Руской Бурсы.

Приклады з літературы і публіцистики:

- Хто то? Одкале він! (В. Хыляк)
- Сын/брат Ялинчака зо сусідного села (В.Х.)
- Одкале він гнеска ту? (В.Х.)
- Bravo! Ждеме тя давно. Де ты ся скрывал так долго? (Л.К./93)

- То здає ся Андрий... (В.Х.)
- Смоле – (...) не познаєш мого діда? (В.Х.)
- Хвалити Бога, што ты ту, Яцку; аджек виджу тя раз іщы! (Л.К./93)
- (...) Прилучте ся зо своїм уйком до моїх гости! (-"-)
- Та што нового чути в Бортым? (І. Русенко)
- О волку бесіда, а волк ту. (пословиця)
- Одкале вы? (Л.К./96)

3. Przepraszenie /Перепрашаня/

- 1) Перепрашам /-ме тебе/тя, вас за... спізнія, за тоту/ таку прикріст /неприємніст, прошу тебе /тя, вас о зрозуміня.
- 2) Wybacz /-те мі тоту помылку.
- 3) Пробач /-те мі /нам, же вас /тебе /тя змылила ем / змылили сме.
- 4) Я хочу /хцу тебе /тя /вас перепросити за...
- 5) Не гнівай /-те ся на мене / на ня / на мя/ на нас за...
- 6) Не май /-те мі / нам того за зле.
- 7) Не хотіл /-а ем / не хотіли сме впровадити тебе /тя / вас в блуд.
- 8) Wybacz /-те, бо не хотіл /-а /не хтіл /-а ем зробити тобі / ти вам тоту/ таку прикріст
- 9) Wybacz /-те, бо нехотячы зробил /-а ем тоту прикріст.
- 10) Wybacz /-те, бо з недобачкы зробил /-а ем тоту прикріст.
- 11) Забуд /-те мі / нам / ім того / тоту незручніст.

Одповіді на переpraшання:

Прошу. Не шкодит. Нич ся не стало. Не є о што / не є за што / не є прошто. Дрібничка, дрібниця/дрібниця. Другым разом подумай закла повіш/зробиш/напишеш.

Приклади з літератури і публіцистики

Не берте мі за зле,... (І. Русенко)

Не гнівай ся на мя (П. Мурянка)

Ци мі пробачыш ("–")

Пословиці ужываны при переprašanю

Знай на час повісти, але іщы ліпше, знай на час змолчати.

Сім раз мірай, а раз стріж/стриж.

Выбачте, што сте іли хробачне. (Як ся дакому повідат неприемну правду).

Волиш не дати, як маш огваряти.

Вшытко добре, што ся добрі кінчыт.

До весіля ся загоіт.

4. Prośba. Propozycja. Porada.

/Просьба. Пропозиция. Порада/

1) /Я/ прошу тебе /тя, вас о книжку...

2) /Я/ прошу тебе /тя, подай /–те, принес /–те, пришли /–йте книжку.

3) /Я/ прошу тебе /тя, напиш/–те, задзвон/–те, прихай/–те.

4) Ци міг бы–с /ци могли бы сте пожычыти мі / нам грошы, на авто, косярку...?

5) Ци можу /можеме попросити тя /тебе, вас о поміч?

6) Хочу/ хчу тя / тебе, вас попросити о поміч.

7) Прошу, подай мі крейду / направ столик...

8) Барз прошу, нарысуй мі чугу,...

9) Буд /–те так добры, принес /–те мі / нам яфыр, сливок...

10) Просиме не курити, не сьмітити!

11) Попрошу кеселицю, пероги / піроги, три гомілки і каву.

12) /Я/ раджу ти / тобі, вам прочытати тоту книжку.

/Я/ раджу ти/ тобі, вам спрібувати тоту замішку, того мастило.

–"– піти, поїхати на кермеш, на Ватру...
13) /Я/ пропоную / мы пропонуеме –"–
–"– участ в пробах хору.

14) /Я/ радил /–а бым ти / тобі, вам піти до дохторя.

15) /Я/ раджу ти / тобі, вам заховати спокій, піти –"– ...
–"– заховати спокій.

16) /Я/ заохочую тя / тебе, вас, до приїзду на Лемківску Творчу Осін.

Приклади з літератури і публіцистики:

– Ради Бога, дорогой біров! Повіджте мі, чом в селі така біда? (Л.К./94)

– Прошу прийти заран... (З.к.)

– Повіджте, повіджте, най знам цілу правду!

– Посід ту, Андрійку, одпочний сиротко. І не бер си

тото до головы, жебы ся ти дашто не стало.

– І вас, камаратя призывам – поможте нашым рідным
братям. (З.к.)

5. **Zaproszenie, życzenia, gratulacje, kondolencje**
/Запрошыня жычыня, гратуляцці, кондоленцці/

- 1) Я тя / тебе запрашам. Запрашам / мы запрашае тя
/ тебе, вас на ...весіля, на свята, на кермеш, на
гостину...
- 2) Я хочу /хцу, мы хочеме /хцеце запросити тебе /тя,
вас на...
- 3) Я позволю собі запросити тя /тебе, вас, на....
- 4) Сердечні ты запрашам /сердечні запрашам тебе,
вас на...
- 5) Буде мі /нам приемні /міло як зайдеш /зайдете до
мене/ до нас.
- 6) Просіме ты /тебе, вас за кума /куму, дружку,
дружбу, старосту.
- 7) Святочны і новорічны жычыня шле Петро з
родином.
- 8) –"– –"– шлют діти /внуки /Яловчакы.
- 9) –"– –"– : добраго здароўя/ здароўя/
здравя, шэсця/шэсця, задоволення і самых радості.
- 10) Веселых і спокійных свят Рождества Хрыстоваго.
- 11) Веселых і здаровых свят.
- 12) Шэсливаго Новаго Року. Жычу Ты /Тобі, Вам
(в корэспандэнцыі асобовы місцевнікы пішэме
великом буквом, напр.: Жычу Вам...).

- 13) На шэсця, на здравя/здароўя, на тот Новы Рік.
- 14) Поздароўляю /–е ты /тебе, вас з Рождеством
Хрыстовым /З Новым Роком.
- 15) Хрыстос воскрес! Шчыры пожеланя шле родина
Калинчаків.
- 16) Веселых свят, смачной паскы і писанкы.
- 17) Веселых /радільных свят і смачнаго яечка.
- 18) Сердечны Імениновы /Уродіновы жычыня:
добраго / міцнаго здароўя / здравя / здароўя,
шэсця /шэсця, любові і многая літа.
- 19) Вшыткого найліпшаго, здароўя, самых радості на
Новы Дорозі Жытыя, на многая і блага літа.
- 20) Самые радості, дуже здаровых діточок, а ішы
більше пінязі на Новы Дорозі Жытыя. Дай Вам
Боже шэсця.
- 21) Божого благасловіня, здароўя і зрозуміня на
Новы Дорозі Жытыя.
- 22) Гратулюю /гратулюэме сына / дівкы / дівчкы.
Жычу/ жычыме вшыткого найліпшаго.
- 23) Гратулюю /гратулюэме закінчыня школы /матуры/
диплому / зданя экзамену / нагороды.
- 24) Гратулюю /гратулюэме выбору до Заряду
Стоваришыня Лемків, выступу, реферату...
- 25) Прошу прыняты мой /нашы шчыры слова спілчута
з прычыны смерці Твойой /Вашой Мамы, Твойого
Няня. Вічна Ій /Йому/ Ім памят.

Приклади з літератури і публіцистики:

Головний Заряд Стіваришыня Лемків (...) шыро запрашат на XVI Лемківску Ватру на чужыні (...) ("Бесіда" 3-4/96).

Жычыме веселых Свят і щєсливого Нового 1995 Рока! (Книжечка "II Конгрєс Стіваришыня Лемків").

Дай Вам Боже (...) вшыткого, чого прагнут Ваши души. Штоденного земского сполніня, даху над головою, хліба і до хліба. Та найбільше – дай Вам Боже того, чого найбарже нам завсе хыбило, чого нам завсе найбарже было треба: любви чловекой і пошанувания. (Л.К./94).

(...) приймійте од нас шыры, найшыршы жычыня (...) (Л.К./93).

Вшыткого Вам доброго в Новым 1996 році. На шєстя, на здравя – на долю чловеку! (Л.К./96).

З Новым Роком! З новым шєстьом! (Бєс.1/95).

Дай Вам Боже шєстя, здравя, многая, благая літа (Бєс.3-3/96).

Веселых і приемных Великодных Свят в 1996 році вшыткым Лемкам жычыг редакция "Лемко". (Лем.-2/96).

Прошу прийняти братерскы поздоровліня і найліпшы жычыня (...) в Вашых діянях дай Боже шєстя. (Бєс. 1/95).

Жычыме Стіваришыню "Руска Бурса" поводжыня в великій справі. (Бєс. 1/92).

Вінчую Вам прожыти в добрым здоровляю на многая і благая літа! (Бєс. 3-4/96).

Спізнєны, але шыры жычыня долголітньої праці на

народній ниві Редакції нового русиньского тыжденника "Народны Новинкы" складат редакция "Бєсіды"(Бєс.1/92).

Шыро гратулюєме почєсного вырїжніня. (Бєс. 3-4/95).

...глубокы слова спілчутя з причыны смєрти Мамы бл.п. ... складают... (Бєс. 6/97).

6. Podziękowania. /Подякуваня/

Дякую. Барз дякую. Сердєчні дякую. Барз сердєчні дякую. Боже заплат. Велике вам Боже заплат. Барз єм вдячний /вдячна за поміч, дякую. Барз сме вдячны за поміч. Дякуєме. Дай Вам Боже здоровля. Шырі дякую. Николи ти/ тобі/ вам того не забуду.

Приклади з літератури і публіцистики:

Дякую за чєст і приймую выбір. (І. Русєнко)

Дякую за памят, дорогій Семанє. ("Земля кличє)

О, дякую ти, Ганічко, же жыєш! ("Земля кличє)

Прагнєме подякувати вшыткым нашым Чыгачам (Заг.1-2/96)

Сердєчні дякуєме – Боже заплат! (Бєс. 5-6/95)

Дякую барз красьні за часописы... (Бєс. 3-4/96)

Дякую шыро... (Л.К./93)

Дякую і Вам. (Л.К./93) (В корєспондєнції особовы мїсєназывннкы –Ти, Тобі, Вам, Тя, Тебє, Вас, назывннкы з придавннкы в наголовках Кохана Мамо, Бабцю, Дорогій Няню, Стрыку, Дорога Родино і тп. пишєме великом буквом).

C. Osiągnięcia

Najistotniejszym osiągnięciem jest rozbudzenie zamiłowania do języka, historii i kultury łemkowskiej.

1. Wyrównywanie poziomu i rozwijanie umiejętności wyniesionych ze szkoły podstawowej w zakresie mówienia, słuchania, czytania i pisania:

- budowanie wypowiedzi mówionych i pisanych zgodnie z intencją i okolicznościami (w związku z sytuacjami życiowymi i lekturą),
- rozpoznawanie i tworzenie wypowiedzi informujących, opisujących, wartościujących oraz służących wyrażaniu opinii, przekonywaniu i uzasadnianiu poglądów,
- dokonywanie celowych zabiegów redakcyjnych w zakresie poprawiania i parafrazowania tekstów własnych i cudzych,
- operowanie strukturami gramatycznymi odpowiednio do sytuacji i kontekstu wypowiedzi.

2. Samokształcenie:

- poszukiwanie informacji w różnych źródłach i ich porządkowanie,
- umiejętne i rozumne korzystanie ze środków masowego przekazu; klasyfikowanie i selekcjonowanie informacji.

3. Odbiór tekstów kultury:

- dostrzeganie i omawianie swoistych właściwości poznawanych utworów i tekstów kultury,
- rozpoznawanie wartości w utworach oraz próby ich oceny na tle wartości uniwersalnych,
- twórcze wykonywanie utworów w żywym słowie lub innych formach artystycznych.

Lektury

1. Utwory prozatorskie i poetyckie wprowadzające w tradycję i współczesność literacką - stosownie do możliwości i potrzeb.
2. Teksty reprezentatywne dla różnych rodzajów, gatunków i form artystycznego wyrazu, ze szczególnym uwzględnieniem utworów epickich, w tym odmian prozy fabularnej i historycznej.
3. Teksty publicystyczne, popularnonaukowe oraz inne teksty kultury codziennej.

Teksty do tematu 1,2,3

- antologie: "Мамко, куп ми книжку", "Русински/руски писни" (część łemkowska, wybrane utwory z twórczości Rusinów Słowacji), "Муза спід Карпат", "Наша книжка" (opowiadania i fragmenty sztuk scenicznych W. Hunianki, N. Cyslaka, I. Rusenki),

- dostępne wydania autorskie: W. Chylak, I. Rusenko, J. Dudra, K. Brejan, W. Chomyk, P. Stefanowski, P. Murianka, S. Trochanowska, W. Hraban, O. Duć, A. Hałczak, N. Kseniak, M. Malcowska, Sz. Suchyj, J. Charytun,

- almanachy: "Лемківський Календар", roczniki 1993-1999 - literackie teksty (m. in. takich autorów jak: W. Chylak, J. Fencyk, A. Pawłowycz, A. Karłyckij, M. Nesterak, J. Dudra, A. Duchnowycz, M. Bożuk, B.I. Antonymcz, E. Kubek, P. Rusyn, A. Mytrak, W. Fedynyszynec, I. Żełem, A. Trońskij, I. Hołowczak, J. Stawrowskij-Popradow, S. Bilak, M. Łuczka, J. Pastelij, N. Żyłyecz, W. Czerneckij, S. Pyż), publicystyczne i popularnonaukowe teksty (B. Horbal, O. Duć-Fajfer, P. Trochanowski, L. Worhacz, T. Kaczmarczyk, M. Worhacz, J. Worhacz, W. Pahyria, W. Soczka-Borżawyn, J. Pańko, A. Barna, S.

Mołodczak, T. Kuryłło, I. Petrowcuj, H. Beskyd, J. Zwoliński), ponadto cykliczna kolumna dla dzieci i młodzieży;

- czasopisma: "Лемко", "Карпатска Русь", "Голос Ватры", "Бесіда", "Лемківска Ластівочка", "Загорода", "Русин", "Народны Новинки" (prócz wyżej wymienionych, teksty literackie takich autorów jak: I. Kyzak, M. Hraban, O. Rydżanycz, J. Szkyrpan, M. Sobyn, T. Kuziak, I. Horoszczak, S. Madzelan, A. Tylawska, N. Wańko, J. Adamowycz, B. Gambal, M. Oleśniewycz, M. Kowacz, M. Slezyn, S. Słobodan, U. Meteor, F. Krajniak, H. Kostelnyk, I. Danyłowycz-Korytniański, H. Hatinger-Klebaszko, M. Symunowycz, H. Hanulak, W. Sokacz, S. Makaj, W. Woźniak, A. Kocak, Ł. Połycz, W. Chomyk, M. Wołoszynowycz, Ł. Demian, N. Repela; publicystyczne i popularnonaukowe, m. in: S. Madzelan, A. Garbera, A. Kopcza, M. P. Trochanowski, J. Horoszczak, W. Szczałyński, W. Zajac, S. Mychalacki, A. Kuzmiakowa, P. Korobczak, S. Digel-Wansacz, L. Medjeszi, W. Banyckij, W. Brynda).

Uwagi:

- Szczegółowy dobór lektur do gimnazjum pozostawiamy w gestii nauczyciela, ponieważ ich dostępność jest wciąż jeszcze ograniczona; w latach przyszłych, w miarę wydawniczych możliwości, udostępnione zostaną obszerniejsze utwory literackie - powieściowe, epickie, zarówno z literatury dawnej jak i współczesnej.

- W propozycjach lektur (dla wszystkich etapów edukacyjnych) nie uwzględniono przekładów z języków obcych, które w szczególnych przypadkach mogą okazać się pomocne.

UWAGI DO REALIZACJI PROGRAMU

1. Specyfika nauczania języka łemkowskiego

Język łemkowski jest językiem ojczystym dla ucznia pochodzenia łemkowskiego, językiem powszechnej komunikacji jest dla niego język polski, bo nie ma on drugiej ojczyzny. Dzieci innych mniejszości mają drugą ojczyznę, więc mają wzory poprawnej wymowy, itd. włączając stację radiową lub telewizyjną kraju, która jest ich drugą ojczyzną. Istnieją różnice i podobieństwa między nauczaniem języka łemkowskiego dzieci łemkowskich a nauczaniem języka polskiego lub języka obcego dzieci polskich. Dzieci polskie mają jeden język ojczysty i wybrane, dotychczas zupełnie nie znane, języki obce. Dzieci łemkowskie mają prawie od samego początku, a od okresu przedszkolnego napewno, jak już wiadomo, dwa języki ojczyste - łemkowski i polski.

Na podstawie dotychczasowej praktyki zauważa się różnicę między nauczaniem języka łemkowskiego a jakimkolwiek językiem obcym, ponieważ w większości uczniowie posługują się językiem łemkowskim od dziecka w domu rodzinnym, ale krąg tematyczny jest przeważnie zawężony do życia codziennego w rodzinie i z tego względu różni się od nauczania języka polskiego, ojczystego dla uczniów Polaków, którzy posługują się językiem polskim wszędzie i prawie zawsze, i prawie wszyscy od początku językiem literackim. Poprawna polszczyznę słyszą od najmłodszych lat w programach telewizyjnych, radiowych, filmach, w spektaklach teatralnych itd., a dzieci łemkowskie mają taką możliwość jedynie na lekcjach języka łemkowskiego i dlatego istnieje pewne podobieństwo w nauczaniu języka łemkowskiego i języka obcego. Chociaż uczący się języka obcego ma możliwość korzystania z kursów telewizyjnych, radiowych itp., a także, dzięki antenie satelitarnej, korzystania z programów

telewizyjnych rodzimych użytkowników danego języka, taką też możliwość mają uczniowie innych mniejszości uczących się języka ojczystego. Uczniowie lemkowscy, nie mając drugiej ojczyzny, nie mogą korzystać z takich programów telewizyjnych itp. W związku z tym nie da się postawić znaku równości między nauczaniem języka lemkowskiego, a nauczaniem języka ojczystego polskiego, chociaż na etapie zaawansowanym nauczania języka lemkowskiego można przejąć szereg elementów z nauczania języka polskiego. Natomiast na etapie początkowym i podstawowym można korzystać z doświadczeń nauczania języka obcego, a na wszystkich etapach wskazane jest korzystanie także z doświadczeń nauczania języków mniejszości, które mają drugą ojczyznę, w której dany język jest językiem rodzimym. Dlatego nauczyciel języka lemkowskiego powinien orientować się w metodyce nauczania języka ojczystego, w naszym przypadku języka polskiego, w metodyce nauczania języków obcych oraz w metodyce nauczania języków mniejszości.

2. Dobór materiału nauczania:

Materiał nauczania języka lemkowskiego dobrano tak, aby obejmował wiadomości dotyczące następujących działów:

- 1) literatura lemkowska z elementami historii i teorii literatury,
- 2) nauka o języku,
- 3) spuścizna kulturowa Łemków
- 4) życie codzienne współczesnego ucznia, jego środowisko, zainteresowania i przeżycia.

Wszystkie działy powinny wzajemnie się przenikać i służyć kształceniu sprawności językowej.